

Zbigniew Klejn, *Spór o pochodzenie Protobułgarów i Gagauzów*, „Balcanica Posnaniensia. Acta et Studia” 2007, t. 14, s. 67–74.

<https://doi.org/10.14746/bp.2007.14.6>

<https://pressto.amu.edu.pl/index.php/bp/article/view/52829>

Instytucją przechowującą materiały źródłowe jest Biblioteka Collegium Historicum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

<http://bch.amu.edu.pl>

Zadanie zostało zrealizowane w ramach konkursu „Społeczna odpowiedzialność nauki II – Wsparcie dla bibliotek naukowych”. Projekt zatytułowany „Digitalizacja archiwalnych wydań czasopism naukowych zgromadzonych przez Bibliotekę Coll. Historicum UAM”. Projekt dofinansowany ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministra Nauki w ramach Programu Społeczna odpowiedzialność nauki II. Wsparcie dla bibliotek naukowych (umowa nr BIBL/SP/0092/2024/02 z dnia 05.12.2024). Całkowita wartość projektu: 247 236,00 zł. Kwota dofinansowania: 220 836,00 zł.

The institution storing the source materials is the Library of the Collegium Historicum of the Adam Mickiewicz University in Poznań.

<http://bch.amu.edu.pl>

The task was carried out within the framework of the competition “Social Responsibility of Science II – Support for Scientific Libraries”. The project entitled “Digitization of archival editions of scientific journals collected by the Library of the Coll. Historicum of Adam Mickiewicz University”. The project was co-financed from state budget funds granted by the Minister of Science within the framework of the Programme Social Responsibility of Science II. Support for Scientific Libraries (agreement no. BIBL/SP/0092/2024/02 of 05.12.2024). Total value of the project: PLN 247,236.00. Amount of co-financing: PLN 220,836.00.

UNIwersYTET
IM. ADAMA MICKIEWICZA
W POZNANIU

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Społeczna
Odpowiedzialność
Nauki II

SPÓR O POCHODZENIE PROTOBUŁGARÓW I GAGAUZÓW

ZBIGNIEW KLEJN

ABSTRACT. Zbigniew Klejn, *Spór o pochodzenie Protobułgarów i Gagauzów* (An Argument about the Origins of Protobulgarians and Gagauz People).

Balcanica Posnaniensia. Acta et studia, XIV, Poznań 2007, Wydawnictwo Poznańskie, pp. 67-73. ISBN 978-83-7177-359-4, ISSN 0239-4278. Polish text with a summary in English.

Zbigniew Klejn, Polska Akademia Nauk (Polish Academy of Sciences), Warszawa, Polska-Poland.

Zakończenie zimnej wojny ożywiło w bułgarskim środowisku naukowym spór o pochodzenie Protobułgarów. Uprzednio nauka radziecka, a wraz z nią i bułgarska, dążyła do zminimalizowania roli tego plemienia (któremu powszechnie przypisuje się pochodzenie tureckie lub turecko-huńskie) w powstawaniu narodu bułgarskiego¹. W ostatnim okresie rządów Bułgarskiej Partii Komunistycznej wiązało się to z aktualnymi celami politycznymi: wyolbrzymianie roli elementu słowiańskiego służyć miało uzasadnieniu przymusowego wynarodowienia mniejszości tureckiej, w której upatrywano potomków Bułgarów sturczonych przy użyciu siły. Z kolei podnoszenie znaczenia Protobułgarów, dokonywane obecnie głównie przez wychowanków zachodnich uczelni, wywołuje sprzeciw kręgów niechętnych wzrostowi znaczenia politycznego bułgarskich Turków, uczestniczących od lat dziewięćdziesiątych. w rządzeniu krajem.

Próby określenia etnogenezy Protobułgarów podejmowane są już od dłuższego czasu. Jedynie dla ojca historiografii bułgarskiej z XVIII w., mnicha Paisija, usiłującego ratować naród przed realną groźbą wynarodowienia przez osmańskiego zaborcę, problem ten nie istniał: Bułgarzy muszą być Słowianami! Za to w czasach nowożytnych „rzadko który temat badawczy – jak stwierdził Edward Tryjarski – zdołał obrosnąć tak dużą ilością sprzecznych poglądów”². Pochodzenie Protobułgarów próbuje się wiązać między innymi z ludami ugrofińskimi, ogurskimi, tatarskimi, a nawet przypisuje im się rolę autochtonicznej ludności Półwyspu Bał-

¹ V. Chukov, R. Andreeva-Chukova, *Central Asian Studies in Bulgaria: Main Trends and Perspectives*, „Central Eurasian Studies Review”, Fall 2002, vol. 1, no 3, s. 5.

² E. Tryjarski, *Protobułgarzy*, w: K. Dąbrowski, T. Najgrodzka-Majchrzyk, E. Tryjarski, *Hunowie europejscy, Protobułgarzy, Chazarowie, Pieczyngowie*, Wrocław 1975, s. 155.

kańskiego³. Wielu zwolenników, głównie w nauce bułgarskiej, zyskała w swoim czasie teoria huńska⁴, można ich znaleźć także w Polsce⁵.

Wersja o huńsko-tureckiej genezie Protobułgarów zakłada, że lud ten, posługujący się językiem zbliżonym do języków grupy turecko-ałtajskiej, został w pewnym okresie ogarnięty przez huński związek plemienny i przemieszczając się wraz z nim dotarł z Azji do Europy (skądinąd wiadomo, że niektóre plemiona protobułgarskie przenikały do Europy na długo przed najazdem Hunów)⁶. Wyznający teorię „turecką” uczeni bułgarscy nie są jednak zgodni co do tego, na jakim etapie uformował się odrębny etnos protobułgarski. W Polsce Romuald Wojna charakteryzuje interesujący nas lud jako „tureckich Protobułgarów”⁷. Jednak Edward Tryjarski przytoczył – jak stwierdził – „ważne przesłanki” przeciwko tej tezie, umożliwiające zakładanie istnienia kontaktów biologicznych i kulturowych Protobułgarów z ludami ugrofińskimi, Awarami, a może też z Alanami i Antami⁸.

Również w Bułgarii wysuwa się obecnie szereg argumentów przeciwko bezdyskusyjnemu zaliczaniu języka protobułgarskiego do grupy tureckiej, a Protobułgarów do etnosu tureckiego. Zwraca się więc uwagę na to, że język protobułgarski istniał już na długo przed pojawieniem się języków tureckich. Wskazuje się też, iż koronny argument na rzecz „tureckości” tego języka – tzw. *Imiennik chanów bułgarskich*, który ciągle stanowi największe na ten temat źródło informacji – zawiera obok słów zbliżonych do języka tureckiego (choć znacznie różniących się z nim formą fonetyczną) aż 40% słów w nim nie istniejących, ale występujących za to w językach paleoazjatyckich i irańskich. Podobnie zresztą, jak inne zachowane teksty protobułgarskie. Wymaga także usystematyzowania pochodząca z tych źródeł wiedza o protobułgarskich nazwach funkcji i godności urzędowych oraz o imionach, których określenia w znacznej części spotyka się też w językach ałtajskich, irańskich i kaukaskich, a nieistniejących u narodów tureckich. Również dane antropologiczne zdają się wskazywać na niemały udział elementu irańskiego przy formowaniu etnosu protobułgarskiego⁹.

Rozmiary udziału elementu irańskiego w tworzeniu plemion protobułgarskich bardziej jednak interesowały badaczy radzieckich niż większość ich kolegów bułgarskich. Ci bowiem ciągle utrzymywali, że Protobułgarzy stanowili wprawdzie odrębny, ale jednak turekojęzyczny naród. Według naukowców radzieckich, język turecki i niektóre obyczaje huńskie zostały narzucone ludności pogranicza Europy i Azji przez napływające ze Wschodu plemiona huńskie, które asymilowały się z ludnością lokalną. Tezę taką głosił między innymi A. Smirnow, mówiąc o roli Sarmatów w tworzeniu ludu Protobułgarów nadwołżańskich. Jeszcze przed wojną, w przy-

³ A. Стойчев, *Светогледът на прабългарите*, София 1985, s. 28.

⁴ С. Димитров, *Критичните напъни на Петър Добрев и съоружие*, „Векове” 1990, 6, s. 35.

⁵ T. Wasilewski, *Historia Bułgarii*, wyd. 2, Wrocław 1988, s. 32.

⁶ A. Parzymies, *Język protobułgarski*, Warszawa 1994, s. 24.

⁷ R. Wojna, *Wielki świat nomadów*, Warszawa 1983, s. 25.

⁸ E. Tryjarski, *Protobułgarzy*, s. 152.

⁹ П. Добрев, *Етногенезис и култура на прабългарите (Гносеологически проблеми)*, „Проблеми на култура” 1985, 2, s. 51-53, 55.

padku zachodniej grupy Protobułgarów, tzw. kutrygurów-kotragów, M. Artamonow przyznawał podobną rolę ugom¹⁰. Tezy o alańskich czy ugryjskich przodkach Protobułgarów nie odrzuca obecnie Alfred Chalikow z Rosji¹¹.

Młodsze pokolenie uczonych i – szerzej – intelektualistów bułgarskich, biorących udział w tych rozważaniach, dzieli się na tych, którzy, jak Iwan Bogdanow¹², skłonni już są większą rolę przypisywać Sarmatom, oraz na zwolenników tezy o przeważającej roli komponentu huńsko-tureckiego, której reprezentantem jest Straszimir Dimitrow¹³. Powołując się zaś na wyniki badań archeologicznych na północnych brzegach Morza Kaspijskiego i u ujścia Wołgi, wskazujących na silny wpływ plemion środkowozajatyckich na tamtejszą iranojęzyczną ludność sarmacką, a także na ślady kultury ugrofińskiej w kulturze materialnej Protobułgarów, Dimitry Dimitrow uważa, iż ci ostatni prawdopodobnie jeszcze w Azji rozdzielili się na dwie grupy. Trafiły one do Europy odmiennymi szlakami, asymilując po drodze część napotkanej ludności lokalnej. Dzięki temu w grupie wschodniej Protobułgarów narodziły się elementy sarmackie, a w zachodniej – ugryjskie.

W istocie więc spór toczy się o wielkość udziału obu komponentów, co pozwala przypisywać Protobułgarom pochodzenie azjatyckie bądź indoeuropejskie¹⁴. Niektórzy próbują iść jeszcze dalej. Na przykład Petyr Dobrew proponuje odpowiedź na pytanie o pochodzenie Protobułgarów powiązać z badaniami nad cywilizacjami protoindyjską, chińską i sumeryjską¹⁵.

Dobrew najbardziej radykalnie przeciwstawia się „anachronicznej” – jak twierdzi – tezie o turecko-huńskiej genezie Protobułgarów wskazując, że język protobułgarski pojawił się na scenie historycznej 10-15 wieków przed plemionami tureckimi¹⁶. Posuwanie się zaś od pamińskiej prarodziny w kierunku Europy Protobułgarzy rozpoczęli nawet na 2-3 tysiące lat przed wielkimi wędrówkami plemion mongolskich. Czynili to wspólnie z ludami ugrofińskimi i przodkami części współczesnych narodów kaukaskich. Dla Dobrewa, opierającego się na badaniach leksykalnych i wielu lokalnych źródłach hinduskich, ormiańskich, arabskich i kaukaskich, dotąd niewykorzystywanych do tego tematu przez naukę, zdaje się nie ulegać wątpliwości, że podstawowym składnikiem etnosu protobułgarskiego były ludy wschodnioirańskie z okolic

¹⁰ М.И. Артамонов, *Очерки древнейшей истории хазар*, Ленинград 1936, s. 45.

¹¹ Д. Димитров в рецензии ze swojej pracy, *Правьбългарите по северното и западното Черноморие*, Варна 1987, którą opublikował w „Исторически преглед” 1988, 5, s. 87.

¹² И. Богданов, *Правьбългари*, „Отечество” 1980, 4, s. 19; tenże, *Залог за историческо безсмъртие*, София 1985, s. 74; tenże, *Правьбългари. Етническо своеобразие, исторически път*, София 1986, s. 28.

¹³ С. Димитров, *Критичните напани*, s. 35.

¹⁴ Д. Димитров, *Нови данни за правьбългарите в степите на Източна Европа през VI-VII век*, „Народно дело” 1983, 13(295), s. 8; por. też: И. Богданов, *Правьбългари. Етническо своеобразие*, s. 28 oraz E. Tryjarski, *Protobulgarzy*, s. 158.

¹⁵ П. Добрев, *Почти роднини на шумтерите?*, „Отечество” 1989, 7, s. 27.

¹⁶ П. Добрев, *ibidem*; tenże: *Българските огнища на цивилизация на картата на Еврора: стопанство, бит и култура на ранните Вългари*, София 1998, s. 209. Por. też: Й. Тодоров, *Произход на хунните. Критически бележки по проблема*, w: *Хунните – индоевропейски народ?* I-net, s. 2.

Pamiru. Podobny pogląd wyraził w ubiegłym roku Jawor Todorow („u Protobułgarów przeważa język i kultura indoirañska albo dokładniej – aryjski język i kultura”¹⁷). Dobrew skłonny jest nawet dopatrywać się wielu podobieństw językowych z mową starożytnych Sumerów i współczesnych Pusztunów.

Zwolennikom teorii o indoeuropejskiej genezie Protobułgarów wielu argumentów dostarczyły wykopaliska prowadzone w połowie ubiegłego wieku na terenie Ukrainy, regionu nadwołżańskiego i na Kaukazie. Nadwyrężyły one czy nawet obaliły utrwalony dotąd pewnik o koczowniczym trybie życia Protobułgarów. Radziecki uczony, Giennadij Litawrin stwierdził ostrożnie, że uprawiali oni tryb półkoczowniczy, choć przyznawał, że niedługo przed osiedleniem się nad Dunajem znali i stosowali niektóre prace rolnicze¹⁸.

Ale Dobrew stwierdza już bez wahania: Protobułgarzy nie byli nomadami! Stworzyli dziesiątki dużych miast, posiadali własne tradycje budowlane i urbanistyczne, uprawiali różne rzemiosła i handel, posługiwali się nawet pieniądzem, za który służyły im skóry. Mieli też rozwinięte rolnictwo, bo górskie warunki Pamiru zmuszały do niezwykle pieczołowitej uprawy ziemi, w późniejszym okresie posługiwali się nawet pierwocinami pługa, wiele uwagi poświęcali hodowli koni, co pozwalało im na szybkie przemieszczanie się i osiąganie sukcesów militarnych. Na tej podstawie miała powstać wysoko zaawansowana cywilizacja, którą nazywa on „pamiorską” i określa jako najbardziej rozwiniętą w ówczesnej Azji Środkowej¹⁹. To właśnie indoirañską kulturą i osiadłym trybem życia mieli – według Todorowa²⁰ – odróżniać się od Hunów. Chociaż, jak dodaje, także Hunowie nie byli w pełni koczownikami. Powołując się na wykopaliska w Mongolii, Buriacji i nad Bajkałem wysuwa on przypuszczenie, że i Hunowie mieli rozwinięte rolnictwo, a nawet załężki miast.

Jednym z dowodów na osiadły tryb życia Protobułgarów ma być ich pamiorskie pochodzenie. Koczownicy potrzebują wszak przestrzeni, rozległych terenów stepowych, porzucanych, gdy spada ich przydatność dla hodowli i rolnictwa. Natomiast Protobułgarzy nawet po opuszczeniu Pamiru pozostali wierni górcom, osiedlając się z kolei na Kaukazie²¹. Niestety, teza ta nie pasuje na przykład do zasiedlenia równinnej Dobrudży pod wodzą Asparucha.

Czym tłumaczyć wędrówkę Protobułgarów od Pamiru do Dunaju? Według M. Spirowa, byli oni na wiele stuleci przed naszą erą spychani przez Chińczyków czy też zmuszani pod wpływem nacisku plemion koczowniczych do przemieszczania się coraz bardziej na zachód²². Powraca też teza o masowości tej wędrówki. Dobrew sugeruje na przykład, że drużyna Asparucha przybyła na Dobrudżę w sile

¹⁷ П. Добрев, *Светът на прабългарите: истини и заблуди – прародина, преселения, военное дело, писменост и календар, религия и обичаи, държавност*, София 1994, s.182; П. Добрев, *Българските огнища*, s. 230; Й. Тодоров, *Произход на хунните*, s. 2.

¹⁸ Г. Литаврин, *Славяне и протобулгары! Традиции и реальност*, в: *Втори международни конгрес по българистика*, София, 23 май – 3 юни 1986. *Пленарни доклади*, 1, София 1986, s. 29.

¹⁹ П. Добрев, *Светът*, s. 27; *tenże*, *Етногенеза*, s. 56; *tenże*, *Българските огнища*, s. 98.

²⁰ Й. Тодоров, *Произход на хунните*.

²¹ П. Добрев, *Български огнища*, s. 111.

²² М. Спиров, „Македония” 1999, 20.

nie 5 czy 10 tys., ale aż 100 tys. koni, co i tak jest liczbą skromną w porównaniu z 250-300 tys. u Petyra Petrowa²³.

Tą samą drogą, tzn. wzdłuż północnych brzegów Morza Kaspijskiego²⁴, przybyć mieli na Dobrudżę przodkowie Gagauzów (Guzów), ludności zamieszkującej do XIX w. północno-wschodnią Bułgarię i z nią się identyfikującej. Wszystko co o niej wiemy, a w istocie wiemy niewiele, jest przedmiotem sporów.

Do niedawna najmniej wątpliwości budziło ich pochodzenie identyfikowane z ludami tureckimi. Byli w tym zgodni badacze z Bułgarii²⁵, Wielkiej Brytanii i Mołdawii, która stała się nową ojczyzną Gagauzów, a także członek tej grupy narodowej prof. Dionisos Tanasoglu z uniwersytetu w Kiszyniowie²⁶. Jednakże bułgarski Gagauz prof. Emil Bojew jest zdania, że nie można „nie doceniać udziału Słowian bułgarskich w tworzeniu grupy gagauskiej”²⁷ i podkreśla, że pod względem antropologicznym Gagauzowie przypominają Bułgarów, „wraz z nimi wyznają prawosławie, uformowali się na bułgarskim terytorium etnicznym, posiadają wspólną z Bułgarami kulturę materialną i duchową oraz obyczaje”²⁸. Obecnie utrzymuje się jednak pogląd, że byli to spóźnieni, bo przybyli dopiero w XI bądź XII w., potomkowie tego samego odłamu Protobułgarów, którzy w VII w. zakładali państwo bułgarskie nad Dunajem²⁹. Również i w ich przypadku kwestionuje się dotychczasowy pewnik o koczowniczym trybie życia.

Różne są też poglądy na język Gagauzów. W odróżnieniu od wyznawców związków tego języka z ludami huno-tureckimi³⁰, również i tu pojawiają się odmienne opinie, jak J. Kirilowej, która uważa, że składnia języka Gagauzów jest w dużym stopniu odmienna od składni języków tureckich³¹, zbliżając go do systemu języków indoeuropejskich³².

²³ П. Добрев, *Светът*, s. 57; Р. Мутафчиев, *История на българския народ*, София 1986, s. 104; П. Петров, *Образование на българската държава*, София 1981, s. 161.

²⁴ W odróżnieniu od Turków, których trasa prowadziła po południowej stronie tego morza, jak stwierdził H. Баксаков (р. Н. Робев, *Тракийските ггагузи*, „Векове” 1988, 3, s. 41).

²⁵ *Енциклопедия „България”*, т. 3, София 1982, s. 86, wskazuje, że przodkami Gagauzów byli Pieczyngowie, podczas gdy *История на България*, т. 3, София 1982, s. 86 uważa że jest możliwe, iż Gagauzowie stanowili amalgamat Pieczyngów, Uzów i Kumanów.

²⁶ S.R. Bowers, M.T. Doss, V. Ciobanu, *The Ethnogenesis of the Gagauz w: Gagauzia and Transdnestria: The Moldovian Confederation Conundrium*, I-net, p. 2 (Gagauzowie potomkami Oguzów); D.M. Lang, *Bułgarzy*, Warszawa 1983, s. 42 (Gagauzowie potomkami Kumanów).

²⁷ Е. Боев, *За потекло на ггагузите*, w: *Чиракман*, red. В. Василева i В. Велева, София 1982, s. 115.

²⁸ Ibidem, s. 113.

²⁹ *Gagauz Ieri*, I-net, s. 16; *History of Gagauzia: Gagauz Özerk Cumhuriyet*, s. 37.

³⁰ N. Baksakow (zob. przypis 25) uważa na przykład, że język ich należał do bułgarskiej podgrupy oguzkiej języków tureckich; zob. też wypowiedź Dionisosa Tanasoglu w rozmowie z prof. Dimitrem Wasilewem, że „Protobułgarzy mówili językiem zbliżonym do gagauskiego” (nie definiując zresztą pochodzenia samych Protobułgarów) („Антени” 1.07.1987, s. 16.)

³¹ Й. Кирилова, *Употребата на подчинителни съюзи в ггагуските говори в България*, cyt. przez Робев, *Тракийските ггагузи*, s. 42. Również С. Димитров в *Критичните напъни*, s. 44, uważa, że ich język różni się od języka Turków anatolijskich.

³² Gagauzowie niemal wszyscy opuścili ziemie bułgarskie w kilku wielkich falach przesiedleńczych prawosławnej ludności, które przybyły do ówczesnej Rosji w ślad za wycofującymi się wojskami

Tocząca się obecnie na Bałkanach dyskusja o genezie, języku i trybie życia Protobułgarów i ludów z nimi sąsiadujących bądź spokrewnionych, daleka jeszcze od sformułowania nowych, bardziej pełnych konkluzji i definitywnego obalenia dotychczasowych poglądów, w istotny sposób sprzyja poszerzeniu wiedzy na ten temat. Przyczynia się do zwrócenia większej uwagi na rezultaty najnowszych prac wykopaliskowych, skłania do prowadzenia intensywniejszych badań leksykalnych i toponimicznych, ułatwia wprowadzenie do obiegu naukowego zaniedbanych dotąd źródeł z Kaukazu czy Azji Środkowej, a nawet przechowywanych w bibliotekach Watykanu, Paryża i Londynu dokumentów proveniencji azjatyckiej. Należy to przyjąć z pewną nadzieją nawet wtedy, gdy zainteresowanie owymi źródłami motywowane jest względami światopoglądowymi czy politycznymi.

Tak na przykład Straszimir Dimitrow zarzuca Dobrewowi, że słowo „Turcy” czy „języki tureckie” wywołują u oponenta „migrenę” i że Dobrew nie może jakoby wybaczyć naukowcom, iż doszli do wniosku, że język protobułgarski (i konsekwentnie – sami Protobułgarzy) należy do języków (i plemion) Hunów³³. Z kolei zaś język protobułgarski ma być, według tego samego Dimitrowa, „ojcem” ludności tureckojęzycznej w obecnej Bułgarii³⁴. Dotyczyło by to więc zarówno nielicznych Gagauzów, jak i ... 800-tysięcznej mniejszości tureckiej w tym kraju, ponieważ – jak dalej twierdzi ów badacz – tak prawosławni, jak i muzułmańscy tureckojęzyczni obywatele Bułgarii posługują się mową w istotny sposób różniącą się od anatolijskiego języka tureckiego³⁵. A skoro dokumenty nie dają podstaw do mówienia o masowej kolonizacji osmańskiej ziem bułgarskich, to logicznie więc nie można odrzucać „bułgarskiej etnogenezy naszych tureckojęzycznych rodaków”³⁶.

Z kolei w książce Dobrewa *Светът на прабългарите*³⁷ zarzuca się jego oponentom, że opisują Protobułgarów jako „Turko-Mongołów z wystającymi kośćmi policzkowymi” albo że przedstawia się ich jako potomków starożytnych Egipcjan czy nawet amerykańskich Majów i Inków. Jednakże sam Dobrew w książce *Българските огништа*³⁸ publikuje dane językowe, mające świadczyć o tym, że Protobułgarzy ze swej pamińskiej praojczyzny podjęli wędrówkę nie tylko na zachód, ale także na wschód, docierając aż do Japonii. Ta zaś ma im zawdzięczać między innymi terminologię związaną z hodowlą konia.

carskimi. Obecnie w bułgarskich spisach ludności do narodowości gagauzkiej przyznaje się ok. 1500 osób, ale przypuszcza się, że identyfikując się (mimo odrębnego języka) z Bułgarami mogło zadeklarować swą przynależność do tego narodu ok. 40 tys. Gagauzów. Najwięcej osób tej narodowości, liczącej łącznie 300 tys. ludzi, zamieszkuje Mołdawię (170 tys.), gdzie przed dziewięć laty utworzyli Republikę Autonomiczną, drugie w historii, jak twierdzą, własne państwo (za poprzednie uważają istniejące prawie dwa wieki despotswo Dobrudży, nadane im jakoby przez bułgarskiego cara Iwana Asena II w XII w.). Reszta Gagauzów rozsiana została – głównie za sprawą represji stalinowskich – na terenach byłego ZSRR oraz zamieszkuje północną część basenu Morza Egejskiego.

³³ С. Димитров, *Критичните напъни*, s. 35.

³⁴ Ibidem, s. 39.

³⁵ Ibidem, s. 44.

³⁶ Ibidem, s. 45.

³⁷ П. Добрев, *Светът*, tekst na 4 stronicy okładki

³⁸ П. Добрев *Българските огништа*, s. 37.

Odrzucając tureckie pochodzenie i podkreślając wysoką kulturę Protobulgarów Dobrew umacnia w swych rodakach wiarę w niekwestionowane wartości współczesnych potomków tego azjatyckiego ludu. W internetowej dyskusji na temat jego teorii nie zabrakło wprawdzie ironicznych uwag w rodzaju „Tylko patrzeć, a Dobrew ogłosi, iż Kosmos stworzyli Bułgarzy”. Ale opinie większości dyskutantów prezentował autor wyznania: „Nie jesteśmy Hunami, Turkami ani Słowianami. Jesteśmy Bułgarami i nie mamy powodu, aby się tego wstydzić!”

Oczywiście, tego rodzaju sformułowania nie są typowe dla klimatu sporów naukowych. Świadczą jednak o żywym zainteresowaniu opinii społecznej własną historią, mobilizują do prezentowania kolejnych argumentów i hipotez, stymulują nowe badania, zachęcające do połączenia możliwości, jakimi dysponują nauki historyczne, archeologia, językoznawstwo, onomastyka, antropologia i etnografia. Niezależnie od intencji dyskutantów może to sprzyjać postępowi wiedzy w tej dziedzinie.

AN ARGUMENT ABOUT THE ORIGINS OF PROTOBULGARIANS AND GAGAUZ PEOPLE

Summary

The end of the cold war period revived an argument about the origins of Protobulgarians. Previously, the Soviet science, as well as Bulgarian one, aimed at minimizing the role of this tribe (which is said to come from Turkish or mixed Turkish-Hunnish origins) in the creation of the Bulgarian nation. In the final phase of the rule of Bulgarian Communist Party, it was closely related to the current political aims: exaggerating the role of Slavic element was supposed to justify a forced process of denationalizing the Turkish minority which was seen as people Turkicized by force. Raising the prestige of Protobulgarians, accomplished mainly by the graduates of Western universities, voices objection in the circles hostile towards the increase of political meaning of Bulgarian Turks who have taken part in ruling the country since the 90s.

In the discussion over the issues, the view about ethnic belonging of Protobulgarians to Hunnish or Turkish peoples is questioned referring to many important sources. But, also the advocates of the theory about Sarmatian or Alan genesis of Protobulgarians do not question their usage of a language similar (though not identical) to Turkish. There is also a view that this tribe led a resident (settled) way of life, though not resigning from cattle breeding. It is claimed on the basis of archeological excavations led in the second half of the 20th century in Ukraine and Southern Russia. Basing one's conclusions on similar research in Buriatia, near Baikal and in the inner Mongolia, it is believed that also the Huns could have had developed agriculture as well as germs of urban settlements already at that time.

A positive effect of these discussions is paying more attention to an important role and influence of various peoples (also whose existence have not been proved and documented scientifically so far) on creation and development of Protobulgarian tribes. Petyr Dobrew is a specially active scholar in this field. He widely applies a comparative method arriving sometimes at very surprising and controversial conclusions.

Following Protobulgarians, a few centuries later, the Gagauz nomadic tribe, using a language similar to Turkish, settled down in the Balkans. They accepted the Orthodox doctrine. Their origins also are not finally established. In the 13th-14th centuries they created a small state in the area of Dobruja and during a long time of Turkish partition they considered themselves as a part of Bulgarian nation. Emigration has caused that there are only a few thousand of the Gagauz people in Bulgaria. Since 1994 there has been an autonomous unit of Gagauzia in Moldova gathering over 150 000 members of this ethnic group from almost 300 000 Gagauz people scattered around from Greece and Macedonia through Kazakhstan.